

Uygulanan Programlar Çerçevesinde Türkiye Yükseköğretim Politikalarında Açıköğretim ve Uzaktan Öğretim

Kamil Çekerol¹

Özet: Açık ve uzaktan öğretim alanı kendisine has dinamiklere, süreçlere ve hatta sorunlara sahip bir alan olup, bunlar geleneksel öğretimden önemli ölçüde farklılaşır. Alan yazında geniş ölçüde yer bulan bu farklılık ve sorunların yanında Türkiye'ye özgü konular olarak öne çıkan, açıköğretim ve uzaktan öğretim sunum yöntemleri ayrımı, programlara yönelik kontenjan sınırlamaları, program açma kriterleri ve üniversitelerin program seçimleri ise uygulamaları büyük oranda etkilemektedir. Bu nedenle çalışmada, uzaktan öğretim uygulamalarında hem genel hem de Türkiye'ye özgü yaşanan sorunlar geniş bir alan yazın taraması ile sunulmuş ve 1996'dan 2018'e kadar Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında açılan tüm açıköğretim ve uzaktan öğretim programları, lisans ve önlisans programları ayrımında, kontenjan sayıları, kayıt sayıları, programların ve sunucu üniversitelerin yıllar içerisindeki sayısal gelişimi, program çeşitliliği açılarından incelenerek gelişimleri ortaya konmuştur. Böylece açıköğretim ve uzaktan öğretime yönelik uygulanan yükseköğretim politikaları değerlendirilmeye ve geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmaya çalışılmıştır. Veriler doküman incelemesi yöntemi ile elde edilmiş ve mevcut durum boylamsal olarak ortaya konmuştur. Bulgular kontenjan kısıtlamalarının artarak sürdüğünü, bunun kayıt sayılarını düşürdüğünü, program çeşitliliğinin sağlanmadığını ve açılan birçok programın kısa sürelerde kapandığını göstermektedir. Buna göre kontenjan uygulamasının uygulayıcılara yönelik farklı ölçütler geliştirilerek teşvik edici bir anlayışla kullanılması; tanınan kontenjanların tamamını dolduracak bir yerleştirme ve kayıt sisteminin oluşturulması; yükseköğretim kurumlarının birbirlerini takip etmek yerine farklı programlar sunarak program çeşitliliğini yaratmaları ve öğrenciye daha fazla seçenek sunmaları; program açma kriterlerinin açık ve uzaktan öğretimin temel bileşenlerini kapsayacak şekilde düzenlenmesi, açıköğretim ve uzaktan öğretimin gelişimi için yükseköğretim politika önerileri olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın, Türkiye'de açıköğretim ve uzaktan öğretime yönelik ortaya koymaya çalıştığı sorun ve önerilere değinen yapılmış başka bir çalışma bulunmaması yönü ile alandaki uygulamalara yeni bir bakış açısı getireceği ve yükseköğretimdeki karar alıcılar, uygulayıcılar ve alan uzmanları için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Açıköğretim, uzaktan öğretim, yükseköğretim, kontenjan uygulamaları

Geliş Tarihi: 02.03.2019 – **Kabul Tarihi:** 02.01.2020 – **Yayın Tarihi:** 17.03.2020

DOI: 10.29329/mjer.2020.234.7

¹ **Kamil Çekerol**, Assoc. Prof. Dr., Açıköğretim Fakültesi, Anadolu Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-9034-9470

Correspondence: kcekerol@anadolu.edu.tr

Open and Distance Education in Higher Education Policies in Turkey: A Perspective Focusing on the Programs Offered

Problem Statement and Importance: In parallel with the recent trends in the world, there is an increasing interest in open and distance education practices in Turkey. As of the early 2000s, many universities have started to provide associate and undergraduate degree programs in addition to other related practices when the necessary legal regulations regarding these teaching environments were introduced. Open and distance education are considered two different learning and teaching environments at higher education level in Turkish context. Three universities have been entitled to offer educational services according to open education principles while distance education programs can be provided by all universities in Turkey. Many universities have launched distance education programs based on these regulations; however, they closed these programs after a while for some reasons. The data obtained in this study revealed that strict quotas in the number of students and low enrolment rates might be among these reasons. Although this quota restriction is applied for both teaching environments, quotas are much higher in open education programs. In this respect, the study takes quota restrictions which have become stricter in time as the main problem area to focus on because the shutdown of associate and undergraduate degree programs after a short time are likely to affect both academicians and students negatively. In addition, there will be negative perceptions about open and distance education, their developments will be hindered and available resources will not be used effectively. Three universities offering open education programs increase the number of their students because of their size and experience in the field; however, they have failed to increase the range of varieties in the programs. It is important to evaluate these findings within the framework of higher education policies.

Therefore, this study aims to explore the problematic areas by analyzing the findings which are classified under the following categories: development of the programs and the related universities in quantitative terms; the variety of the programs offered; and the data about the quotas and enrolment rates. It also aims to offer a number of suggestions that might be implemented in higher education policies regarding open and distance education. Since there are a few studies in Turkey focusing on the problems in open and distance education programs, this study is believed to make valuable contributions to the related literature with the issues it focuses on and the perspective it offers.

Purpose of the Study: This study aims to determine the problems encountered during the development of open and distance education programs in Turkey and offer some suggestions within the framework of higher education policies.

Methodology: The study was designed as a descriptive study to present the development of open and distance education in Turkey by using secondary data published by the related institutions/organizations. The data about open and distance education associate and undergraduate degree programs and the related universities were collected by analyzing the documents obtained from the official website of *Council of Higher Education* and the websites of the related higher education institutions as well as *student guidebooks for exams* published by Measurement, Selection and Placement Center since 1996. In document analysis, the selection of documents to be used as data is closely related to the scope of studies, so this study analyzed the student guidebooks for exams as well as the official documents and information published on the websites of institutions. The data collected were filtered based on the scope of the study, and findings were tabulated and presented accordingly.

Findings and Discussion: The data were presented separately for open education and distance education practices. Open education associate and undergraduate degree programs are provided by three universities in Turkey. The number of these programs as well as the quota restrictions in all three universities are increasing; however, the relatively high quota (approximately 200.000 in total) is still sufficient for the sustainability and development of these programs. Open education system involves 36 undergraduate and 74 associate degree programs provided by three universities, and 25 of these undergraduate programs and 45 of the associate degree programs differ among these universities, which signifies a variety in programs.

Distance education undergraduate and associate degree programs have been offered by 58 different universities in Turkey since the beginning. In 2018-2019 academic year, three universities offer undergraduate programs and 30 universities associate degree programs. Universities that meet the criteria for this type of teaching environment are allowed to launch these programs. However, low enrolment rates and strict quotas stand out as the main problems, which might be an important factor for the shutdown of these programs by many universities. As for distance education programs, a total of 11 undergraduate programs, 9 of which differ among the universities, are offered by 3 universities. Similarly, 101 associate degree programs, 45 of which differ among the universities, are offered by 30 universities. The dramatic decrease in the number of undergraduate programs is quite striking because this number once reached 26 different programs provided by 17 universities. This finding implies that there are more problems beyond the lack of variety for distance education undergraduate programs. It might be also concluded that associate degree programs also lack variety among universities just like undergraduate ones.

Therefore, universities should launch open and distance education programs under the light of these findings, and effective higher education policies should be designed for these programs. These policies should encourage program variety and sustainability, and it is necessary to initiate advanced discussions focusing on these teaching environments such as student and teacher satisfaction as well as perception and quality problems.

Conclusions and Recommendations: According to the results of the study, the main problems of open and distance education practices in Turkey (in addition to financial, organizational and regulation-based problems which are not among the issues covered in this study) are quota restrictions, insufficient enrolment rate, lack of variety in the programs offered and the problems with the criteria to launch these programs. Thus, the following suggestions can be offered to decision makers and implementers of higher education policies in order to solve these problems: quota restrictions should be determined according to the resources and potential capacities of universities; a new enrolment system should be designed to allow more active participation of universities; fewer universities should be given higher quotas so that they can launch different programs; and the criteria to launch such programs should include certain components such as support services, content production, design and interaction.

Keywords: Open education, distance education, higher education, quota practices

GİRİŞ

Örgün Yükseköğretim Kurumlarının Açık ve Uzaktan Öğretime Geçişi

Günümüzde üniversitelerin yüz yüze derslerle çevrimiçi öğrenmeyi bütünleştirdiği harmanlanmış (blended) sunumun kullanımı çok uzun yıllar çok belirgin olan örgün öğretim ile uzaktan öğretim arasındaki ayrımı büyük oranda bulanık hale getirmiştir. Bugün birçok kampus tabanlı üniversite çevrim içi akademik programlar ve dersler sunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde uzaktan öğretim kayıtları son on dört yıldır sürekli olarak artmakta, son birkaç yıldır da bu artış hızı yükselmekte ve ABD yükseköğretimindeki öğrencilerin %30'u en az bir dersi uzaktan almaktadır (Seaman, Allen & Seaman, 2018: 11). Uzaktan öğretim yükseköğretimde ana akım içerisine hareket etmekte ve “paydaşların çoğunluğu tarafından uzaktan eğitimin kabulü”, “uzaktan eğitimin ve geleneksel eğitimin temel bileşenlerinin yakınlaşması” ve “ana akım kabul edilen geleneksel yüksek öğretimin içerisine uzaktan eğitimin tam entegrasyonu” şeklinde üç çekirdek unsur bu hareketin belirleyicileri olmaktadır (Irele, 2005). Bu anlamda kampus tabanlı yüz yüze yükseköğretim kurumlarının uzaktan öğretime geçişleri “ya bazı yüz yüze ders bileşenlerinin teknoloji temelli alternatiflerle değiştirilmesiyle ya da bir programa bazı çevrimiçi dersler ekleyerek veya seçenekler sunmak gibi uzaktan unsurlar sağlayarak ‘öğretme-öğrenme süreçlerini zenginleştirme niyetiyle’ harmanlanmış (blended) yöntem” kullanımı olarak ya da “bir kurumun hem yüz yüze hem de uzaktan eğitim sunum biçimlerini, sırasıyla kampüs ve kampüs dışındaki öğrencilere sunmasıyla ikili sunum (dual mode)” biçiminde olmaktadır (Xiao, 2018). Son yirmi yılı geçen bir zamandır eğitime uygulandığı şekliyle teknolojideki gelişimler kampüs içi uygulamaların ötesine geçilmesini büyük oranda kolaylaştırmıştır. Ancak farklı dinamiklere sahip olan uzaktan öğretime geçiş tüm yüksek öğretim kurumları için bir başarı hikayesine dönüşmeyebilir. Yükseköğretim kurumlarının kampüs dışı uygulamalara geçme kararında güçlü bir pragmatik boyut olabilir ve bir kurum o anda yapabileceğini düşündüğü için yapma kararı alabilir (King, 2012). Ayrıca bu geçişte sadece teknolojik entegrasyona odaklanmak uzaktan öğretim alanının kendine özgü diğer unsurlarını göz ardı etmek anlamına gelir. Nitekim uzaktan öğretim, karar almada teorik temele az dikkat edilen deneme-yanılma yaklaşımı ile karakterize edilebilmekte, alandaki çabaların çoğu pratik veya mekanik ve girişimin lojistiği üzerine konsantre olmaktadır (Simonson, Smaldino, Albright & Zvacek, 2009: 41). Halbuki açık ve uzaktan öğretim sunumu kendine özgü ve yüz yüze öğretimden büyük oranda farklılaşan bir yapıya sahiptir.

Bir açık ve uzaktan öğretim sisteminde ders tasarımı, ders sunumu, etkileşim, danışmanlık, kayıt hizmetleri, öğrenen destek sistemleri, ölçme-değerlendirme sistemi gibi birçok alt sistem bulunmakta ve değişik hizmet birimlerinde çok sayıda yönetici, uzman ve çalışan görev yapmaktadır. Bu yapı içerisinde içerik uzmanları, öğretim tasarımcıları, grafik tasarımcıları, editörler, danışmanlar, ölçme-değerlendirme uzmanları, radyo ve televizyon program yapımcıları, web tasarımcıları olmak üzere birçok alanda uzmanlar ve yöneticiler yer almaktadır (Moore & Kearsley, 2011: 14). Keegan (1996:

120) uzaktan öğretime geçişin “öğretme eyleminin endüstrileşmesi”, “kurumsal öğrenmenin özelleşmesi”, “idari yapının değişimi”, “farklı teçhizat ve binalar” ve “maliyet yapılarının değişmesi” şeklinde örgün öğretimin normal yapısında en az beş değişiklikle sonuçlanacağını ifade etmektedir. Bu durum bir yüz yüze yükseköğretim kurumunun uzaktan öğretime geçişinde yeni bir anlayışı kabullenmesi gerekliliğini ortaya koyar. “Hemen yapalım” şeklindeki yönetim anlayışı ve uzaktan eğitimin bu yöndeki gelişimi endişe vericidir ve uzaktan eğitim, gerçekçi bir vizyon ve performansı yönetmek için kullanılacak yapıları ve sistemleri oluşturmak için, planlamayı ve performans hedeflerinde net bir vizyona sahip olan kurumları gerektirmektedir (Gustavo & Moller, 2001).

Uzaktan öğretim programlarının sunum aşamasında ise programların organizasyon içerisinde hiçbir zaman tam olarak kurumsallaşamamış olması, “özel proje” statüsünden kurtularak kurumun “normal” ve içsel bir parçası haline gelememesi sorunların temelini oluşturur (Pina, 2008). Uzaktan öğretimin sunumunda karşı karşıya kalınan içsel ve dışsal zorluklar, belirsiz ve etkisiz yapılar; uzaktan öğretime uyum sağlamak için prosedürleri ve süreçleri ayarlayamama; uzaktan öğretim politikalarının eksikliği veya başladığında uygulamalarının eksikliği; düşük kaliteli ürün ve hizmetler algılamasına yol açan uzaktan öğretim için yetersiz kaynak kullanımı; planlama eksikliği; öğretimin ve öğrenimin kolaylaştırılması ve tasarımı iyileştirmek için teknolojinin kullanımı, uygun öğrenci destek hizmetleri, öğretim tasarımı ve geliştirilmesi gibi önemli konularda açık ve uzaktan öğretim uygulayıcılarına yetersiz eğitim verilmesi; açık ve uzaktan öğretim yoluyla yükseköğretim sunumunun yüz yüze yapılmaya kıyasla daha değersiz olduğuna dair genel bir inançtan kaynaklanan damgalama olarak sıralanabilir (Nage-Sibande & Morolong, 2018).

Alan yazındaki bulguları destekler biçimde Bilgiç ve Tüzün (2015a) Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında web tabanlı uzaktan öğretim programlarının açılış sürecini inceledikleri çalışmalarında, var olan web tabanlı uzaktan öğretim programlarında en büyük eksikliğin programların yeterli planlama yapılmadan ve gerekli hazırlıklar tamamlanmadan açılması olduğunu, bu durumunda web tabanlı uzaktan öğretim programlarındaki başarısızlık sebeplerinin başında geldiğini belirtmektedirler. Özarslan ve Ozan ise (2014) uzaktan eğitimin Türkiye’deki gelişim sürecinde, uzaktan eğitim çalışmalarının ulusal bir politika kapsamından ziyade deneme yanılma yoluyla yürütüldüğünü vurgulamaktadır. Uzaktan öğretim programlarının uygulama aşamasında yaşanan sorunların öğrencilerle ilişkili, idari/yönetimsel, teknik ve diğer sorunlar başlıklarında ele alındığı kapsamlı çalışmada ise Türkiye’de web tabanlı uzaktan öğretim programlarında birçok sorunun temelini plansızlığın oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bilgiç & Tüzün, 2015b).

Uluslararası alan yazında uzaktan öğretimle ilgili ortaya konan sorunlar Türkiye’deki uygulamalar içinde mutlaka geçerlidir. Türkiye’de uzaktan öğretimin sorunları üzerine yapılan çalışmalar ise çok sınırlıdır, yaşanan sorunları ve gelişme ihtiyaçlarını sistematik şekilde ele alan araştırma sayısı yok denecek kadar azdır. Ele alınan konuların büyük çoğunluğu öğrencilerle yapılan çalışmaları kapsamakta olup, kullanılan değişkenler ise yüz yüze ve uzaktan öğretim ortamlarını

karşılaştırmaya yönelik değişkenlerdir (Horzum, Özkaya, Demirci & Alpaslan, 2013). Halbuki uzaktan öğretimin önemli bir konusu olarak programların kalite değerlendirilmesi üzerine yapılacak çalışmalar sorunların ortaya konmasına ve iyileştirmelere olanak verecektir. Kalite üzerine yapılan az sayıda çalışmadan birisinde Şimşek (2012) Türkiye’de uzaktan eğitimde yaşanan sorunların ya da yetersizliklerin daha çok eğitsel etkililik, öğretim elemanı doyumu ve öğrenci doyumu boyutlarında yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Kaban ve Çakmak (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise öğretim elemanı, eğitim programları ve öğretim, ölçme ve değerlendirme, kütüphane ve öğrenme kaynakları, öğrenci destek hizmetleri, kurumsal işleyiş, ders geliştirme, öğretme ve öğrenme süreci, kurumun misyonu, öğrenme hedefleri ve çıktılar Türkiye için uzaktan eğitimin kalite standartlarının boyutları olarak belirlenmiştir. Bu boyutların kalite standardı olarak kabul edilmesi, uzaktan öğretimin bir ders sunumunun ötesinde değerlendirilmesi gerektiğini gösterir.

Ortaya konan sorunların yanında yakın zamana kadar açık ve uzaktan öğretimin başarısında öne çıkan unsurlar ise, açık üniversiteler veya ikili modlu ancak açık üniversite rolü öne çıkan üniversitelerin, altın üçgen olarak tanımlanan ‘düşük maliyetli’, ‘çok sayıda öğrenciye yönelik’ ve ‘yüksek kaliteli öğretim sunumunu’ gerçekleştirmeleri olmuştur (Guri-Rosenblit, 2014). Açıkçası altın üçgen alana yeni adım atan veya atacak yükseköğretim kurumlarını da cezbeden önemli bir unsur olarak görülebilir. Günümüzde de “Kitlesel Açık Çevrimiçi Dersler (MOOC-Massive Open Online Courses)” ve “Açık Ders Kaynakları (OER-Open Educational Resources)” hem alan yazını hem de uygulamaları şekillendirmekte, yükseköğretim kurumları için de çok daha fazla sayıda öğrenciye uzaktan öğretim yöntemi ile ulaşmak başlıca hedeflerden birisi olmaktadır. Bu anlamda Türkiye’de de birçok yükseköğretim kurumu uzaktan öğretim alanına adım atmakta ve bunların gelişimini değerlendirmek önem kazanmaktadır. Bu çalışmada da Türkiye’de açıköğretim ve uzaktan öğretime yönelik politikalar, sunum yöntemleri ayrımı, programlara yönelik kontenjan kısıtlamaları ve bunların programların gelişimine, çeşitliliğine, kayıt sayılarına ve sürdürülebilirliğine etkisi değerlendirilmiş, elde edilen bulgular neticesinde sorunlar ortaya konarak çözüm önerilerinin sunulmasına çalışılmıştır.

Türkiye’de Açık ve Uzaktan Öğretime Yönelik Yükseköğretim Politikaları

Her ülkenin kendine özgü eğitim, öğretim anlayışı, uygulamaları ve yapılanması söz konusudur. Türkiye açısından bakıldığında yükseköğretim politikasını çizen Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) uzaktan öğretime yönelik politikaları açık ve uzaktan öğretim alanını mutlaka doğrudan etkilemektedir. Özellikle 2000’li yılların sonlarından itibaren uzaktan öğretime çok sayıda yükseköğretim kurumunun adım atması ile birlikte bu politikalar şekillenmeye başlamıştır. 2014 yılında dönemin Yükseköğretim Kurulu Başkanının, Türkiye yükseköğretiminde toplam öğrenci sayısı içerisinde açık öğretimin payının %47’ye ulaştığını belirterek, açıköğretimin öğrenci sayısı açısından payının azaltılması ve sistem içerisindeki yerine odaklanması gerektiğini belirtmesi açık ve uzaktan öğretim alanı için önemlidir (Çetinsaya, 2014: 87). Nitekim çeşitli basın kuruluşlarına verdiği röportajlarda da YÖK Başkanı, yükseköğretimde nitelikli büyümenin sağlanması için açıköğretimin

payının azaltılması gerektiğini ifade etmektedir (Milliyet, 30 Ekim 2014; Habertürk, 12 Mayıs 2014). Bu görüşün tezahürü olarak görülebilecek şekilde açıköğretim ve uzaktan öğretim programlarına kontenjan kısıtlamalarının getirilmesi ve yıllar içerisinde bu kısıtlamaların artırılması söz konusu olmuştur. Bu durum bir yükseköğretim politikası olarak haklı görülebilir, destek bulabilir ancak bu yönde gerçekleştirilen politikaların hem uygulayıcı kurumlar hem de öğrenciler üzerinde etkisinin iyi değerlendirilmesi ve sorun görülen alanların iyileştirilmesi gerekir. Çünkü kurumlar bu alana yatırım yapmakta, kaynaklarını tahsis etmekte, öğrenciler yüksek beklentilerle programlara yerleşmektedirler. Açıköğretim ve uzaktan öğretimin yükseköğretim içerisindeki payının azaltılması politikası büyük oranda kontenjan kısıtlamaları ile şekillenen bir politika görünümüne bürünürken, birçok yükseköğretim kurumunun da alana girişine izin verilmekte, program sayısı artarken kontenjan kısıtlamalarının da artması şeklinde farklı görünümdeki gelişmeler yaşanmaktadır.

Açıköğretim ve uzaktan öğretimin yükseköğretim içerisindeki öğrenci sayısı açısından payının değerlendirilmesinde kayıtlı öğrencilerin kimler olduğu bilgisi de önemlidir. Açıköğretim programlarında okuyan ve mezun olanların önemli bir oranı zaten bir yükseköğretim kurumunda okumakta veya mezun olmuş olanlar yani İkinci Üniversite kapsamında okuyanlar ve yaşam boyu öğrenim çerçevesinde değerlendirilebilecek öğrencilerdir. Örneğin Anadolu Üniversitesi açıköğretim sistemine 2014 yılında Ölçme Seçme ve Yerleştirme Sistemi (ÖSYS) kanalıyla kayıt yaptıran öğrenci sayısı 118.222 iken İkinci Üniversite kapsamında kayıt yaptıran öğrenci sayısı 135.000 olmuştur (Şahin, 2017: 65). İkinci üniversite, dikey geçiş gibi açıköğretime yüksek sayıda kayıt alınan gruplar açıköğretimin payının hesaplanmasında dikkate alınmalı mı yoksa sadece yükseköğretim çağ nüfusu ile mi sınırlandırılmalı ve buna göre yükseköğretim politikaları nasıl kurgulanmalı gibi konuların politika oluşturma da değerlendirilmesi gerekir.

Türkiye Yükseköğretiminde Açıköğretim ve Uzaktan Öğretim Ayrımı

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 1981 yılında kabul edilmesi ile 3. madde de “*Açık eğitim: Öğrencilere radyo, televizyon ve eğitim araçları vasıtasıyla yapılan bir eğitim-öğretim türü*” olarak tanımlanmıştır. Buna göre 1981-1982 öğretim yılından itibaren açıköğretim yöntemi ile öğretim yapma izni Anadolu Üniversitesine, 2011-2012 öğretim yılından itibaren ise Atatürk ve İstanbul Üniversitelerine tanınmıştır. 2011 yılında ise aynı kanunda yapılan değişiklikle 44. maddeye “Yükseköğretim kurulu kararı üzerine yükseköğretim kurumlarında; öğretim elemanı ve öğrencilerin aynı mekânda bulunma zorunluluğu olmaksızın, bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak öğretim faaliyetlerinin planlandığı ve yürütüldüğü önlisans, lisans ve lisansüstü uzaktan öğretim programları açılabilir” ifadesi getirilerek yükseköğretim kurumlarının uzaktan öğretim programları açmalarının kanuni dayanağı oluşturulmuştur. Esasen 2003 yılından itibaren yükseköğretim kurumlarında uygulanmakta olan uzaktan öğretim programlarına ilişkin yasal altyapı da bu şekilde oluşturulmuş ve sonrasında YÖK tarafından yayımlanan “Yükseköğretim Kurumlarında Uzaktan Öğretime İlişkin Usul ve Esaslar” ile uzaktan öğretim programlarının açılmasına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.

Oluşan bu yasal çerçeve içerisinde önlisans ve lisans eğitimi düzeyinde açıköğretim yapma izni Anadolu, Atatürk ve İstanbul Üniversitelerine verilirken, diğer yükseköğretim kurumlarına ise uzaktan öğretim yapma izni verilmekte ve açıköğretim ve uzaktan öğretim yükseköğretim içerisinde birbirinden farklı öğretim yöntemleri olarak şekillenmektedir. Uzaktan öğretim sunumunu açıköğretim sunum yönteminden ayıran belirleyici unsur Yükseköğretim Kurumlarında Uzaktan Öğretime İlişkin Usul ve Esasların 4. Maddesi, “f” fıkrasında uzaktan öğretimin bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak “...derslerin bizzat öğretim elemanı tarafından aynı mekânda bulunma zorunluluğu olmaksızın eşzamanlı biçimde verildiği öğretim” şeklinde uygulamaya dönüşmesi olmuştur. Bunun yanında uzaktan öğretimde her ders ya da dersin şubesinde öğrenci sayısının önlisans programında 150, lisans programında 100 öğrenci ile sınırlandırılması; mali yapıların farklılaşması; idari açıdan uzaktan öğretim programlarının açılan programın uygunluğuna göre farklı fakülte ve yüksekokullarda açılıp uzaktan eğitim merkezleri aracılığıyla, buna karşılık açıköğretim programlarının açıköğretim fakülteleri bünyesinde uygulanması başta gelen uzaktan öğretim ile açıköğretim programları sunum yöntemleri arasındaki farklardır.

YÖNTEM

Bu araştırma Türkiye’de yükseköğretimde açıköğretim ve uzaktan öğretimin gelişimini ortaya koymak amacıyla ilgili kurumlar/kuruluşlar tarafından yayınlanan verilerin ikincil kullanımına dayalı betimsel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Açıköğretim ve uzaktan öğretimin gelişimi, yıllar boyunca uygulanan önlisans ve lisans programlarının incelenmesiyle ortaya konulmaya çalışılmış, bu doğrultuda Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) kılavuzları, Yüksek Öğretim Kurulu web sayfası ve ilgili yükseköğretim kurumlarının web sayfaları incelendiğinden, yöntem olarak doküman analizi seçilmiştir. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman analizi, nitel araştırma desenlerinde ek bilgi kaynağı olarak kullanılabilir gibi tek başına bir araştırma yöntemi olarak da kullanılmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016: 189). Doküman analizinde hangi dokümanların kullanılacağı araştırma sorusu ile yakından ilgilidir. Nitekim Bogdan ve Biklen (2007) eğitim ile ilgili araştırmalarda ders kitapları, program yönergeleri, yazışmalar, öğrenci kayıtları, ders ödevleri, sınavlar ve resmî belgeler vb. incelenebileceğini bildirmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016: 190). Bu araştırmada da 1996’dan 2018’e kadar Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezinin tüm Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları ile Yüksek Öğretim Kurulunun 2015 yılından itibaren yayınladığı Yükseköğretim Program Atlası web sayfası yüksek öğretim kurumu ve program bazında taranarak incelenmiştir. Elde edilen verilerin ilgili yükseköğretim kurumlarının web sayfalarından doğrulamaları yapılmış ve toplanan veriler çalışmanın kapsamı dikkate alınarak filtrelenmiş, bulgular çalışma içerisinde tablolaştırılarak sunulup değerlendirilmiştir. Verilerin seçilmesi ve tabloların oluşturulmasında Microsoft® Office Excel™ yazılımı kullanılmış; yazılımdaki Pivot Tablo özelliğinden yararlanılarak veriler son haline getirilmiştir.

Verilerin elde edilmesinde genel yerleştirmeye ilişkin kontenjanları ve buna bağlı kayıt sayıları dikkate alınmıştır. Yükseköğretim kurumlarına ek yerleştirme sonucunda kayıt yaptıranlara ilişkin bilgi ayrıca elde edilemediğinden ve genel eğilimi ortaya koyacak yeterli veriye ulaşıldığı düşünüldüğünden sorun olarak görülmemiştir. YÖK'ün sunduğu Yükseköğretim Program Atlasında 2015 ve sonrası yıllara ilişkin veri bulunduğundan metin içerisinde oluşturulan tablolarda da bu yıllara ilişkin kayıt sayıları verilmektedir.

BULGULAR

Türkiye’de açıköğretim ve uzaktan öğretimin uygulanan lisans ve önlisans programları kapsamında incelenmesi ile elde edilen bulgular önce açıköğretim ve ardından uzaktan öğretim ayırımında sunulmakta ve karşılaştırmalı değerlendirme yapılmaktadır.

Açıköğretim Yöntemi ile Öğretim Yapan Üniversiteler ve Programlar

Açıköğretim yöntemi ile 2018-2019 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi 19 lisans, 39 önlisans programı; Atatürk Üniversitesi yedi lisans, 27 önlisans programı; İstanbul Üniversitesi ise 10 lisans ve sekiz önlisans programı sunmaktadır. Buna göre açıköğretim yöntemi ile üç üniversitede toplam 36 lisans ve 74 önlisans programı sunulmaktadır.

a) Açıköğretim Lisans Programlarının Sayısal Gelişimi ve Çeşitliliği

Anadolu Üniversitesi 1982-1983 öğretim yılında iki lisans programı ile başladığı açıköğretim lisans programlarını sayısal olarak özellikle 2000’li yıllardan itibaren artırmaya ve farklılaştırmaya başlamış, 2018-2019 öğretim yılına gelindiğinde 19 lisans programına ulaşmıştır. Atatürk ve İstanbul Üniversiteleri ise bünyelerinde Açıköğretim Fakültelerinin kurulması ile 2011-2012 öğretim yılında lisans düzeyinde açıköğretime başlamışlardır. İstanbul Üniversitesinin sunduğu 10, Atatürk Üniversitesinin sunduğu yedi program ile açıköğretim yöntemi ile üç üniversitede toplam 36 lisans programı sunulmaktadır.

Tablo 1. 2018 yılında açıköğretim lisans programları ve sunan üniversiteler

Sunan Üniversite	Sunulan Program Adı
Anadolu Atatürk İstanbul	İşletme Sosyoloji
Anadolu İstanbul	Felsefe İktisat Yönetimi Tarih
Anadolu Atatürk	Sosyal Hizmet Kamu Yönetimi
	Uluslararası Ticaret ve Lojistik Sağlık Yönetimi

Anadolu	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Havacılık Yönetimi Konaklama İşletmeciliği Maliye	Türk Dili ve Edebiyatı Uluslararası İlişkiler Yönetim Bilişim Sistemleri Uluslararası İlişkiler (İngilizce) İşletme (İngilizce)
Atatürk	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	Reklamcılık
İstanbul	Coğrafya Çocuk Gelişimi	İnsan Kaynakları Yönetimi İş Sağlığı ve Güvenliği

Kaynak: 2018 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzlarından derlenmiştir.

Tablo 1’de 2018-2019 öğretim yılında sunulan 25 farklı programın dokuzunun iki veya üç üniversitede de var olduğu, toplam 16 programın ise tekil olarak, diğer bir deyişle tek bir üniversitede sunulduğu görülmektedir. Türkiye’de aynı öğretim yılında yüksek öğretim sisteminde 206 üniversitedeki fakülte ve yüksekokullarda, öğrenci adaylarının tercih yapabilecekleri 528 lisans programı bulunmaktadır. Buna göre açıköğretim yöntemi ile sunulan lisans programları çeşitliliğinin ve buna bağlı olarak öğrenciye sunulan seçim olanağının düşük olduğu söylenebilir. Ayrıca yapısı itibariyle kapasite kısıtı bulunmayan açıköğretim ile sunum yönteminde üç üniversitenin birbirleri ile aynı çok sayıda program sunuyor olmaları dikkat çeken diğer bir unsurdur.

b) Açıköğretim Lisans Programları Kontenjan ve Kayıt Sayıları Gelişimi

Kuruluşundan itibaren Anadolu Üniversitesi açıköğretim sistemindeki programlara 2012-2013 öğretim yılına kadar kontenjan kısıtı uygulanmamış, puan alt sınırını geçen öğrencilerden tercih edenler açıköğretim programlarına kayıt yaptırabilmişlerdir. Atatürk ve İstanbul Üniversitelerinin açıköğretim sistemine dahil olmaları ile birlikte açıköğretimde tüm lisans programlarına yönelik kontenjan uygulaması 2012-2013 öğretim yılında başlamış ve günümüzde de devam etmektedir.

Tablo 2. Açıköğretim lisans programları kontenjan ve kayıt sayıları gelişimi

Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Program Sayısı	21	21	21	27	27	29	36
Kontenjan	148.000	69.000	51.750	65.250	54.900	67.400	50.500
Kayıt				44.094	39.830	11.856	16.669
Kayıt / Kontenjan				0,67	0,72	0,17	0,33

Kaynak: 2012-2018 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzlarından ile 2015-2018 Yükseköğretim Program Atlasından derlenmiştir.

Tablo 2’de üç üniversitede uygulanan toplam program sayıları, programların kontenjan ve kayıt sayıları ile kayıt sayılarının kontenjan sayılarına oranları verilmiştir. Açıköğretim lisans programlarına uygulanan kontenjan kısıtlamalarının yıllar boyunca arttığı görülmektedir. 2012-2013 öğretim yılında üç üniversitedeki toplam 21 açıköğretim lisans programına 148.000 kontenjan tanınmışken, 2018-2019 öğretim yılına gelindiğinde program sayısının 36’ya çıkmış olmasına rağmen kontenjan oranları neredeyse üçte bir oranında azalarak 50.500 olmuştur. 2018-2019 öğretim yılında üç üniversiteye

tanınan toplam 50.500 kontenjanın 28.500'ü Anadolu Üniversitesine, 8.000'i Atatürk Üniversitesine ve 14.000'i İstanbul Üniversitesine tanınmıştır. Ayrıca bir önceki öğretim yılına göre İstanbul Üniversitesi program sayısını dört, Atatürk Üniversitesi ise üç artırmış olmasına rağmen yine de önemli bir kontenjan düşüşü bu yılda da söz konusu olmuştur.

Tablo 2'de ayrıca programlara tanınan kontenjanların tamamının kayda dönüşmediği de dikkat çekmektedir. Son dört yıl için kayıt sayılarının kontenjanlara oranlarına bakıldığında dikkat çeken unsur, yukarıda bahsedildiği gibi programlara tanınan kontenjanların 2015-2016 ve 2016-2017 öğretim yıllarında yaklaşık %70 civarında dolduğu, 2017-2018 öğretim yılında ise üniversiteye giriş sisteminin değişmesi ile birlikte çok ciddi bir düşüşün söz konusu olduğu ve toplam açıköğretim lisans programları kontenjanının yaklaşık %80 oranında boş kaldığı ve 2018-2019 yılında da bu eğilimin sürerek kontenjanların %67'sinin yine dolmadığıdır. Boş kalan kontenjanlar Ek Yerleştirme ile de dolmamaktadır. 2018-2019 Ek Yerleştirme sonucunda gerçekleşen kayıt verilerine ulaşamamış olmasına rağmen yerleştirilen aday sayıları çok düşük olduğundan ek yerleştirme sisteminin sonucu değiştirmedeği söylenebilir. 2018 ÖSYM Ek Yerleřtirmede Anadolu Üniversitesinin tüm açıköğretim lisans programlarına toplam 1.750, Atatürk Üniversitesi lisans programlarına toplam 475 ve İstanbul Üniversitesi lisans programlarına 649 aday yerleştirilmiştir. ÖSYM Ek Yerleştirme ile bu yılda üç üniversiteye yerleşen aday toplamı 2.874 iken bu üç üniversitedeki boş kalan kontenjan 33.381'dir. Ayrıca ek yerleştirme ile yerleşen adayların bir kısmının yine kayıt yaptırmayacağı da dikkate alınmalıdır.

c) Açıköğretim Önlisans Programlarının Sayısal Gelişimi ve Çeşitliliği

Uzun yıllar önlisans program sayılarını çok artırmayan Anadolu Üniversitesi 2009-2010 öğretim yılında önemli bir artışla mevcut program sayısını 15'ten 30'a çıkarmış olup, 2018-2019 öğretim yılında ise 39 programa ulaşmıştır. Atatürk Üniversitesi 2011-2012 öğretim yılında iki program ile başladığı önlisans programları sayısını hızla artırarak 2018-2019'da 27'ye çıkartmış; İstanbul Üniversitesi'nde 2014-2015 öğretim yılından itibaren altı açıköğretim önlisans programı sunarken, 2018-2019 öğretim yılında açtığı iki önlisans programı ile toplam sekiz açıköğretim önlisans programı sunmaya devam etmektedir. Üç üniversitenin yürüttüğü program sayısı 2018-2019 öğretim yılında toplam 74 olmuş ancak bunların 45'i farklı programlardır. Bu programlar ve sunucu üniversiteler Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3. 2018 yılında açıköğretim önlisans programları ve sunan üniversiteler

Üniversite	Sunulan Program Adı	
Anadolu Atatürk İstanbul	Adalet Sağlık Kurumları İşletmeciliği Sosyal Hizmetler Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik	
Anadolu İstanbul	Kültürel Miras ve Turizm Yaşlı Bakımı	
Anadolu Atatürk	Acil Durum ve Afet Yönetimi Bankacılık ve Sigortacılık Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Çağrı Merkezi Hizmetleri Çocuk Gelişimi Dış Ticaret Emlak ve Emlak Yönetimi Fotoğrafçılık ve Kameramanlık Halkla İlişkiler ve Tanıtım	İlahiyat İşletme Yönetimi Laborant ve Veteriner Sağlık Lojistik Özel Güvenlik ve Koruma Radyo ve Televizyon Progr. Turizm ve Otel İşletmeciliği Turizm ve Seyahat Hizmetleri Yerel Yönetimler
Atatürk İstanbul	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği	
Anadolu	Aşçılık Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Teknolojileri Elektrik Enerjisi Üretim İletim ve Dağıtım Engelli Bakımı ve Rehabilitasyon Ev İdaresi İlahiyat (Arapça) İnsan Kaynakları Yönetimi Marka İletişimi	Medya ve İletişim Menkul Kıymetler ve Serm. Piy. Muhasebe ve Vergi Uygulamalar Perakende Satış ve Mağ. Yön. Spor Yönetimi Tarım Web Tasarımı ve Kodlama
Atatürk İstanbul	Bilgi Yönetimi İş Sağlığı ve Güvenliği	Reklamcılık Yeni Medya ve Gazetecilik
İstanbul	Hukuk Büro Yönetimi ve Sekreterliği	

Kaynak: 2018 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzlarından derlenmiştir

Tablo 3'e göre sunulan 45 farklı açıköğretim önlisans programının 25'i iki veya üç üniversitede, 20'si ise tekil olarak üniversiteler tarafından sunulmaktadır. Diğer bir deyişle programların yarıdan fazlası birden fazla üniversite tarafından sunulmaktadır.

Türkiye'deki tüm yükseköğretim kurumlarında 2018-2019 öğretim yılında 262 önlisans programı bulunmaktadır. Açıköğretim sunan üç üniversitede toplam 45 farklı program bulunması lisans programlarına göre daha fazla farklı program sunulduğunu göstermekle birlikte, çok sayıda aynı programın üç üniversitede de sunulması açıköğretim önlisans program çeşitliliğinin artmasını engellediği söylenebilir.

d) Açıköğretim Önlisans Programları Kontenjan ve Kayıt Sayıları Gelişimi

Açıköğretim önlisans programlarına yönelik kontenjan uygulaması, 2012-2013 öğretim yılında başlayan lisans programlarına yönelik kontenjan uygulamasına göre görece daha yenidir ve 2014-2015 öğretim yılında başlamıştır.

Tablo 4. Açıköğretim önlisans programları kontenjan ve kayıt sayıları gelişimi

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018
Program Sayısı	49	61	63	68	74
Kontenjan	136.475	137.750	112.400	122.000	142.750
Kayıt		94.043	82.213	81.770	93.880
Kayıt / Kontenjan		0,68	0,73	0,67	0,65

Kaynak: 1996-2018 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları ile Yükseköğretim Program Atlasından derlenmiştir.

Tablo 4’de üç üniversitede uygulanan toplam program sayıları, programların kontenjan ve kayıt sayıları ile kayıt sayılarının kontenjan sayılarına oranları görülmektedir. Tablo 4 açıköğretim önlisans programlarına tanınan kontenjanların yıllar boyunca azaldığını ortaya koymaktadır. 2015-2016 öğretim yılında bir önceki yıla göre üniversiteler 12 yeni program açarak program sayılarını 61’e çıkarmalarına rağmen tanınan toplam kontenjana bu artış yansımamıştır. Son beş yılda üç üniversitedeki açıköğretim önlisans program sayısı 25 artarken bu programlara tanınan kontenjanlara son yılda bir artış sağlandığı görülmektedir.

Açıköğretim lisans programlarında olduğu gibi önlisans programlarında da tanınan kontenjanların tamamı dolmamakta, adayların bir kısmı yerleştikleri programlara kayıt yapmamaktadır. Açıköğretim önlisans programları kayıt sayılarının kontenjanlara oranı son üç yılda yaklaşık %70 oranlarında gerçekleşmiştir.

Uzaktan Öğretim Yöntemi ile Öğretim Yapan Üniversiteler ve Programlar

Türkiye’de geçmişten bugüne Vakıf Meslek Yüksekokulları dahil 58 yükseköğretim kurumu uzaktan öğretim yöntemi ile önlisans ve/veya lisans programı sunmuşlardır. Söz konusu 58 yükseköğretim kurumunun 3’ü sadece lisans programı, 41’i sadece önlisans programı sunarken 14’ü hem önlisans hem de lisans programları sunmuşlardır. 2018-2019 öğretim yılında ise uzaktan öğretim yöntemi ile üç üniversitede lisans ve 30 üniversitede önlisans programları sunulmaktadır.

1. Uzaktan Öğretim Lisans Programlarının Sayısal Gelişimi ve Çeşitliliği

Türkiye’de 2009-2010 yılında Karabük Üniversitesinin bir ve Sakarya Üniversitesinin altı program açarak başlattıkları uzaktan öğretim yöntemi ile lisans programları sunumuna bugüne kadar 17 üniversite dahil olmuştur. Ancak 14 üniversitedeki programlar çok kısa sürelerde kapanmış ve hatta bazıları henüz mezun vermeden öğrenci alımları sona ermiştir.

Tablo 5. Uzaktan öğretim lisans programları ve sunan üniversitelerin sayısal gelişimi

Sunucu Üniversite	Yıllar									
	2009	‘10	‘11	‘12	‘13	‘14	‘15	‘16	‘17	2018
Afyon Kocatepe	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Bartın	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Beykent	-	-	3	3	3	2	1	1	1	-
Celal Bayar	-	-	-	-	1	2	2	1	1	1
Dicle	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-

Fatih	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
İnönü	-	-	2	2	4	2	2	2	2	2
İstanbul Medipol	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
İstanbul	-	10	10	9	7	8	8	8	8	8
İstanbul Arel	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Karabük	1	4	9	9	4	-	-	-	-	-
Karadeniz Teknik	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Maltepe	-	-	-	2	2	2	-	-	-	-
Namık Kemal	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Sakarya	6	6	8	8	8	6	-	-	-	-
Süleyman Demirel	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-
Zirve	-	-	-	3	3	1	-	-	-	-
TOPLAM	7	21	36	40	35	26	14	13	12	11

(-) Programın o öğretim yılında öğrenci almadığını veya kapandığını göstermektedir

Kaynak: 1996-2018 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları ile 2015-2018 Yükseköğretim Program Atlasından derlenmiştir.

2012-2013 öğretim yılında 10 üniversitede 40 programa ulaşan uzaktan lisans öğretimi sunumunda, bu yıldan sonra hem sunucu üniversite sayısının hem de sunulan program sayısının azaldığı görülmektedir. Dikkat çekici bir diğer unsur ise açılan programların çok kısa sürelerde kapanmasıdır. Geçmişten bugüne uzaktan öğretim yöntemi ile lisans programı sunan 17 üniversite içerisinde Afyon Kocatepe, Bartın, Dicle, Fatih, İstanbul Arel ve Namık Kemal Üniversiteleri sadece bir sene öğrenci kabul ederek programlarını kapatmışlar; İstanbul Medipol, Karadeniz Teknik, Maltepe, Süleyman Demirel ve Zirve Üniversiteleri ise en fazla dört yıl içerisinde henüz mezun vermeden; Sakarya ve Karabük Üniversiteleri de beş ve altıncı yıllarında lisans düzeyinde uzaktan öğretim uygulamalarına son vermişlerdir. Karabük Üniversitesinin dokuz, Sakarya Üniversitesinin sekiz lisans programına ulaşip uygulamalarının sonlanmış olması dikkat çekicidir. 2018-2019 öğretim yılında ise üç üniversitede 11 lisans programı sunulmakta olup, Celal Bayar Üniversitesinde bir, İnönü Üniversitesinde iki ve İstanbul Üniversitesinde sekiz program sunulmaktadır.

Tablo 6. Bugüne dek sunulan uzaktan öğretim lisans programları ve sunan üniversiteler

Program Adı	Sunan Üniversite	Program Adı	Sunan Üniversite
Bankacılık ve Finans	İstanbul Arel	İşletme*	Beykent/ Dicle/ İnönü/ İstanbul*/ Karabük/ Maltepe/ Celal Bayar/ Namık Kemal
Bilgisayar Mühendisliği	Karabük/Sakarya/ Süleyman Demirel/ Zirve	Kamu Yönetimi*	İnönü/ İstanbul*/ Celal Bayar*/ Sakarya
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği	İstanbul/Karadeniz Teknik/Sakarya	Maliye*	İstanbul*/ Sakarya
Coğrafya	Karabük/Sakarya/ Süleyman Demirel/ Zirve	Matematik	Karabük
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı	Fatih	Muhasebe Bilgi Sistemleri	İstanbul Arel
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri*	İstanbul*/Sakarya/ Süleyman Demirel	Radyo, TV. ve Sinema*	İstanbul*
Ekonometri	İnönü/İstanbul	Sağlık Yönetimi	İstanbul Medipol
Endüstri Mühendisliği	Beykent/Karabük/ Sakarya/Zirve	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi*	İnönü*/Sakarya

Gazetecilik*	İstanbul*	Sosyoloji	Bartın/Karabük
Halkla İlişkiler ve Tanıtım*	İnönü*/İstanbul*/ Maltepe	Tarih	Karabük
İktisat*	İstanbul*/Namık Kemal/Sakarya	Türk Dili ve Edebiyatı	Bartın/ İstanbul/ Karabük
İngiliz Dili ve Edebiyatı	Karabük	Uluslararası İlişkiler	Karabük/ Sakarya
İnsan Kaynakları Yönetimi	Afyon Kocatepe/ Sakarya	Yönetim Bilişim Sistemleri	Beykent/ Zirve

Açıklama: (*) bulunan programlar ve üniversiteler 2018-2019 öğretim yılında sunulmaya devam eden programlar ve sunan üniversitelerdir.

Kaynak: 1996-2018 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzlarından derlenmiştir.

Başlangıçtan bugüne 26 farklı uzaktan öğretim lisans programı 17 farklı üniversite tarafından sunulmuştur. Bu durum 2009-2010 öğretim yılında uzaktan öğretim lisans programı sunumu başladığı düşünüldüğünde, kısa sürede program çeşitlenmesinin üniversiteler arasında olduğu ancak programların kapanmasıyla sürdürülemediğini göstermektedir. Sekiz üniversite tarafından “İşletme” ve dört üniversite tarafından “Kamu Yönetimi” gibi sosyal bilimler ağırlıklı programlar genelde açılmış olsa da dört üniversite tarafından “Bilgisayar Mühendisliği” ve dört üniversite tarafından “Endüstri Mühendisliği” programlarının açılmış olması alan için önemli bir yenilik olmuştur. Ancak bu durum uzun süreli olmamış mühendislik programları ve diğer birçok program kısa süre içerisinde henüz mezun vermeden kapanmıştır.

2018-2019 öğretim yılına gelindiğinde ise üç sunucu üniversitede toplam 11 lisans programı sunulmakta olup, bunların dokuzu farklı programlardır. “Halkla İlişkiler ve Tanıtım” programı İstanbul ve İnönü, “Kamu Yönetimi” programı da hem İstanbul hem de Beykent Üniversitesi tarafından sunulmaktadır. Sunucu üniversite ve program sayısının çok azalması, uzaktan öğretim lisans programlarında program çeşitliliğini sağlamanın daha ötesinde sorun bulunduğunu göstermektedir.

2. Uzaktan Öğretim Lisans Programları Kontenjan ve Kayıt Sayıları Gelişimi

2012-2013 yılına kadar uzaktan öğretim lisans programlarının kontenjan sayılarında, sunucu üniversite ve program sayılarının da artış olmuş, bu öğretim yılından sonra ise kontenjan oranları azalmaya başlamış ve sunucu üniversite sayısı ve buna bağlı olarak sunulan program sayıları da azalmıştır.

Tablo 7. Uzaktan öğretim lisans programları kontenjan ve kayıt sayıları gelişimi

Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ün. Sayısı	2	4	8	10	10	9	5	5	4	3
Prg. Sayısı	7	21	36	40	35	26	14	13	12	11
Kontenjan	400	1.870	3.600	2.960	2.730	2.645	1.650	1.520	1.500	1.460
Kayıt							1.093	1.113	985	749
Kayıt / Kontenjan							0,66	0,73	0,67	0,51

Kaynak: 2000-2018 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları ile 2015-2018 Yükseköğretim Program Atlasından derlenmiştir

2011-2012 öğretim yılında tanınan 3.600 kontenjan ile en yüksek kontenjan oranına ulaşmış olan uzaktan öğretim lisans programlarında, 2012-2013 öğretim yılında sunucu üniversite sayısının ve program sayısının artmasına rağmen tanınan kontenjan sayılarında düşüş olmuş ve bu yıldan sonra üniversiteler alandan çekilmeye başlamış, dolayısıyla hem program sayıları hem de kontenjan sayıları düşmüştür. 2018-2019 öğretim yılına gelindiğinde ise İstanbul Üniversitesinde sunulan sekiz programa 1.200 kontenjan, İnönü Üniversitesindeki iki programa toplam 200 ve Celal Bayar Üniversitesindeki bir programa 60 öğrencilik kontenjan tanınmıştır.

Kontenjanların gelişimi kayıt sayıları ile birlikte değerlendirildiğinde, son üç yılda uzaktan öğretim lisans programlarına kayıt oranlarının çok değişmediği, tanınan kontenjanların yaklaşık ortalama %70 oranında kayda dönüştüğü görülmektedir ki bu oranın yukarıda açıköğretim lisans ve önlisans programlarının kayıt/kontenjan oranları ile uyumlu olduğu söylenebilir.

3. Uzaktan Öğretim Önlisans Programlarının Sayısal Gelişimi ve Çeşitliliği

2003-2004 öğretim yılında Sakarya Üniversitesinin beş ve Mersin Üniversitesinin dört uzaktan öğretim önlisans programı açmalarıyla uzaktan öğretim önlisans programlarının sunumu başlamış, 2007-2008 öğretim yılında 15 uzaktan öğretim önlisans programı beş üniversitede sunulur hale gelmiştir. 2008-2009 öğretim yılından itibaren program ve alana yeni katılan yükseköğretim kurumu sayılarında önemli artışlar gerçekleşmiş ancak özellikle 2012-2013 öğretim yılından sonra yeni yükseköğretim kurumları önlisans programları sunumuna başlasalar da program sunmakta olanların programlarını kapatması durumları da eş zamanlı olarak yoğun yaşanmıştır.

Uzaktan öğretim önlisans programları sunumu bugüne kadar 54 farklı yükseköğretim kurumunda gerçekleşmiş ancak bu kurumların 24'ü bu yöntemle öğretimlerini tamamiyle sonlandırmışlardır. 2018-2019 yılı itibarıyla 30 yükseköğretim kurumu uzaktan öğretim yöntemi ile önlisans öğretimine devam etmektedir.

Tablo 8. Uzaktan öğretim önlisans programlarını kapatan üniversiteler ve sundukları program sayıları

	2008	9	10	11	12	13	14	15	16	17	2018
Anadolu	-	7	7	7	-	-	-	-	-	-	-
Altınbaş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-
Atatürk	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-
Atılım	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	-
Bahçeşehir	1	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Balıkesir	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bartın	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Beykent	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	-
Bingöl	-	-	-	-	2	1	1	1	-	-	-
Cumhuriyet	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Çanakkale 18 Mart	-	-	-	-	-	-	2	2	2	0	-
Fatih	-	-	-	-	4	3	2	2	-	-	-
Fırat	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-
Gazi	5	7	7	7	7	-	-	-	-	-	-
Gediz	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-

İstanbul Arel	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
İstanbul Bilgi	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
İstanbul Medipol	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-
Karadeniz Tek.	-	-	2	2	2	1	-	-	-	-
Maltepe	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Mehmet Akif Ersoy	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-
Mevlâna	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-
Süleyman Demirel	2	4	4	4	5	2	2	2	2	3
Uşak	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-

(-) Programın o öğretim yılında öğrenci almadığını veya kapandığını göstermektedir

Kaynak: 2000-2018 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzlarından derlenmiştir

Uzaktan öğretim önlisans programlarını kapatan yükseköğretim kurumlarının büyük çoğunluğunda dikkat çeken unsur, lisans programlarında olduğu gibi açılan programların çok kısa sürelerde, hatta birçoğunda da hemen bir yıl sonra kapanmasıdır. Programlarını kapayan üniversiteler içerisinde sadece Gazi Üniversitesi beş yıl boyunca uzaktan öğretim önlisans programlarına öğrenci kabul etmiş, diğerlerinin en fazla dört yıl içerisinde programları kapanmıştır. Yine bu süreçte Anadolu ve Gazi Üniversiteleri yedişer önlisans programı sunarken uzaktan öğretim sunumunu bırakmışlardır. 2018-2019 öğretim yılına gelindiğinde ise 30 yükseköğretim kurumunda 101 uzaktan öğretim önlisans programı sunulmaktadır.

Tablo 9. 2018 yılında sunulan uzaktan öğretim önlisans programları ve sunucu üniversiteler

Program Adı	Sunucu Üniversite	Program Adı	Sunucu Üniversite
Acil Durum ve Afet Yönetimi	İstanbul	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği	Marmara
Adalet	Ankara	İşletme Yönetimi	Kocaeli-On Dokuz Mayıs
Aşçılık	İstanbul Ayvansaray	Kontrol ve Ot. Tek.	Kırıkkale
Bankacılık ve Sigortacılık	Ankara-Erzincan Binali Yıldırım-İstanbul	Lojistik	Beykoz
Bilgisayar Programcılığı	Afyon-Kocatepe-Ankara-Çukurova-Dokuz Eylül-Isparta Uygulamalı Bilimler-İnönü-İstanbul Aydın-Kırıkkale-Kocaeli-Manisa Celal Bayar-Mardin Artuklu-Marmara-Mersin-Muğla Sıtkı Koçman-On Dokuz Mayıs-Sakarya-Trakya	İş Sağlığı ve Güvenliği	İstanbul Aydın-İstanbul Okan-İstanbul-Karabük-Kırıkkale-Manisa Celal Bayar-Mersin-On Dokuz Mayıs-Sakarya
Bilgisayar Teknolojisi	Afyon Kocatepe	Medya ve İletişim	İstanbul-On Dokuz Mayıs
Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	Isparta Uygulamalı Bilimler-On Dokuz Mayıs	Mekatronik	Amasya-Sakarya
Coğrafi Bilgi Sistemleri	İstanbul	Moda Tasarımı	İstanbul Ayvansaray-Marmara
Çağrı Merkezi Hizmetleri	Erzincan Binali Yıldırım-Isparta Uygulamalı Bilimler-Kahramanmaraş Sütçü İmam-On Dokuz Mayıs	Muhasebe ve Vergi Uygulamalar	Çukurova-İnönü-Kocaeli

Çocuk Gelişimi	Amasya Bitlis Eren-Çukurova-İstanbul Ayvansaray-İstanbul Kapadokya-Karabük-Kırıkkale-Manisa Celal Bayar-On Dokuz Mayıs	Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik	Amasya-Ankara-Isparta Uygulamalı Bilimler-İstanbul Ayvansaray-Nevşehir Hacı Bektaş Veli
Dış Ticaret	Beykoz-İstanbul	Ormancılık ve Orman Ürünleri	Mersin
Eczane Hizmetleri	Mersin	Posta Hizmetleri	On Dokuz Mayıs
Elektrik	Amasya-Kırıkkale	Radyo ve Televizyon Pr.	İstanbul-Ayvansaray
Elektronik Haberleşme Teknolojisi	Çukurova-Kırıkkale-Mersin	Raylı Sistemler İşletmeciliği	Erzincan Binali Yıldırım
Elektronik Teknolojisi	Mersin-Sakarya	Saç Bakımı ve Güzellik Hizmetleri	İstanbul Ayvansaray
Grafik Tasarımı	İstanbul Ayvansaray	Sağlık Kurumları İşl.	Karabük-Mersin
Halkla İlişkiler ve Tanıtım	Mersin	Sosyal Hizmetler	Kafkas
Harita ve Kadastro	Afyon Kocatepe	Spor Yönetimi	Kafkas
Hukuk Büro Yön. ve Sekreterliği	Ankara	Turist Rehberliği	İstanbul Ayvansaray-Kapadokya
İnsan Kaynakları Yön.	Manisa Celal Bayar	Turizm ve Otel İşl.	Akdeniz Ankara
İnternet ve Ağ Teknolojileri	Amasya-On Dokuz Mayıs-Sakarya	Yerel Yönetimler	İstanbul Okan

Kaynak: 2000-2018 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzlarından derlenmiştir.

Tablo 9’da uzaktan öğretim önlisans program isimlerinin yanında o programın kaç üniversite tarafından sunulduğu belirtilmiştir. Tabloda beş aynı programın 10 ve 10’un üzerinde üniversite tarafından ve 35 aynı programın da birden fazla farklı üniversite tarafından sunulduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle aynı program birçok üniversite tarafından sunulmaktadır. Türkiye’de 2018-2019 öğretim yılında tüm üniversite sisteminde 262 önlisans programı bulunduğu dikkate alınırsa uzaktan öğretim yöntemiyle 60 farklı önlisans programına ulaşılmış olması programlarda zaman içerisinde çeşitliliğin büyük oranda sağlandığı şeklinde kabul edilebilir. Ancak 2018-2019 öğretim yılında 30 farklı üniversitede sunulan 101 uzaktan öğretim önlisans programının 40’ının farklı olması bu çeşitliliğin büyük oranda azaldığını da göstermektedir. Aşağıda Tablo 10’da 2018-2019 öğretim yılında sunulmayan, kapanmış uzaktan öğretim önlisans programları görülmektedir.

Tablo 10. Kapanan uzaktan öğretim önlisans programları

Ağırlama Hizmetleri	Pazarlama
Bilgi Yönetimi	Perakende Satış ve Mağaza Yönetimi
Emlak ve Emlak Yönetimi	Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik
Endüstriyel Elektronik	Tıbbi Laboratuvar Teknikleri
Endüstriyel Otomasyon	Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama
Gıda Kalite Kontrolü ve Analizi	Tıbbi ve Aromatik Bitkiler
Kimya Teknolojisi	Uluslararası Lojistik
Kozmetik Teknolojisi	Uygulamalı İngilizce ve Çevirmenlik
İşletme Yönetimi	Web Teknolojileri ve Programlama
Muhasebe	Yaşlı Bakımı

Kaynak: 2000-2019 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzlarından derlenmiştir.

Tablo 10’da dikkat çekici bir unsur kapanan programlar içerisinde fen bilimleri alanında farklı ve yenilikçi görülebilecek programların olmasıdır. Bu tür yeni programların yaşamasını sağlamak uzaktan öğretim alanına farklı bir değer katacaktır.

4. Uzaktan Öğretim Önlisans Programlarının Kontenjan ve Kayıt Sayıları Gelişimi

Başlangıcından itibaren uzaktan öğretim önlisans programları sunumuna yükseköğretim kurumları ilgi göstermişler buna karşılık kontenjan gelişimleri aynı düzeyde olmamış tam tersine uzaktan öğretim önlisans programlarına tanınan kontenjanlarda süreç içerisinde önemli azalmalar söz konusu olmuştur.

Tablo 11. Uzaktan Öğretim Önlisans Programları Kontenjan ve Kayıt Sayıları Gelişimi

Yıllar	2009	‘10	‘11	‘12	‘13	‘14	‘15	‘16	‘17	2018
Ün. Sayısı	19	23	27	33	33	35	37	32	34	30
Prg. Sayısı	57	65	76	93	85	99	105	103	108	101
Kontenjan	15110	8415	7355	8361	8309	10364	10635	10613	11336	8141
Kayıt							5912	6934	5.99	5473
Kayıt/ Kontenjan							0,56	0,65	0,47	0,67

Kaynak: 1996-2018 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları ile 2015-2018 Yükseköğretim Program Atlasından derlenmiştir.

2009-2010 öğretim yılında 19 üniversitedeki toplam 57 uzaktan öğretim önlisans programına 15.110 kontenjan tanınmışken, 2018-2019 öğretim yılına gelindiğinde ise sunucu üniversite sayısı 30’a program sayısı ise 101’e çıkmış olmasına rağmen kontenjan oranları yaklaşık yarıya düşerek 8.141 olmuştur. Süreç içerisinde de sunucu üniversite sayısı ve buna bağlı olarak program sayılarının arttığı yıllarda da kontenjan oranları azalma eğilimindedir.

Kayıt sayılarına bakıldığında ise tanınan kontenjanların önemli ölçüde kayda dönüşmediği, son dört senenin kayıt sayılarının tanınan kontenjanlara ortalamasının %58 olduğu görülmektedir. Bu oran oldukça düşük olarak değerlendirilebilir.

Açıköğretim ve Uzaktan Öğretim Programlarının Karşılaştırılması

Açıköğretim yöntemiyle sunulan programlara uzaktan öğretim yöntemi ile sunulanlara göre çok daha yüksek kontenjan oranları tanınmaktadır. 2018-2019 öğretim yılında üç üniversitedeki 36 açıköğretim lisans programına toplam 50.500 kontenjan tanınırken üç üniversitedeki 11 uzaktan öğretim lisans programına ise 1.460 kontenjan tanınmıştır. Yine 2018-2019 öğretim yılında üç üniversitedeki 74 açıköğretim önlisans programına toplam 142.750 kontenjan tanınırken, 30 üniversitedeki 101 uzaktan öğretim önlisans programına ise 8.141 kontenjan tanınmıştır.

Kontenjan uygulamasının yanında her yıl programlara tanınan kontenjanların giderek azalması özellikle uzaktan öğretim uygulayan yükseköğretim kurumlarının programlarını sürdürmesinde önemli bir engel olarak görülebilir. Açıköğretim programlarında ise kısıtlama artarak sürse de uzaktan öğretime göre daha yüksek kontenjan oranlarının tanınması ve sunucu üniversitelerin ulaştıkları ölçek

büyüklüğü program sayılarını artırmalarını sağlamakta ve kayıt sayısı düşük olan programların bile bu sayede desteklenerek sürdürülmesine izin vermektedir.

Açıköğretim ve uzaktan öğretim önlisans ve lisans uygulamaları arasındaki program çeşitliliğine bakıldığında ise açıköğretim yöntemi ile üç üniversitede 23 farklı lisans programı sunulurken, uzaktan öğretim yöntemi ile dört üniversitede 9 farklı lisans programı sunulmakta olup, altı programda hem açıköğretim hem uzaktan öğretim yöntemi ile sunulmaktadır (bkz: Tablo I ve VI). Önlisans programlarında da açıköğretim yöntemi ile üç üniversitede sunulan 45 farklı programın 22'si uzaktan öğretim yöntemi ile de sunulmaktadır (bkz: Tablo III ve IX). Önlisans programlarının da açıköğretim ve uzaktan öğretim sunan yükseköğretim kurumları arasında birbirlerini tekrar ettikleri söylenebilir. İşletme lisans programı sunumu bu duruma bir örnek olarak verilebilir. İşletme lisans programı açıköğretim yöntemi ile üç üniversitede, uzaktan öğretim yöntemi ile sekiz üniversitede bugüne kadar sunulmuş ancak zaman içerisinde uzaktan öğretim işletme lisans programı sunan yedi üniversite bu programlarını kapatmıştır.

TARTIŞMA

Elde edilen bulgular açıköğretim ve uzaktan öğretime yönelik yükseköğretim politikasının hem teşvik edici hem de kısıtlayıcı şekilde aynı anda kullanıldığını ortaya koymaktadır. Teşvik edici yön olarak zaman içerisinde yükseköğretim kurumlarının açıköğretim ve uzaktan öğretim alanına girmelerine ve program açmalarına izin verilir ve buna uygun yasal düzenlemeler gerçekleştirilirken, kısıtlayıcı yönde ise programların büyümelerine izin verilmeyerek gittikçe artan kontenjan kısıtlamalarının getirilmesi bir çelişki olarak durmaktadır. Açıköğretim ve uzaktan öğretim sunucu kurumların sayısının artırılması amaçlansa bile gelişim bunun gerçekleşmediğini, uzaktan öğretimde alana yeni katılanlar kadar vazgeçenler olduğunu göstermektedir. Yükseköğretimde açılan bir programın kısa sürede kapanması gibi bir olgu sık görülen bir durum değildir ve açılacak bir yükseköğretim programının kapsamlı bir hazırlık süreci sonunda, uzun dönemi kapsayan bir planlama ile öğrencilere sunulması ve yaşaması beklenir. Ancak bu durum özellikle uzaktan öğretim programlarında görülmemekte birçok programın kısa sürelerde kapandığı ve üniversitelerin alandan çekildikleri dikkat çekmektedir. Bu nedenle programların gelişimi ve sürdürülebilir olması için, destekleyici diğer politikaların yanında kontenjan uygulamasının farklı kullanımı tartışılmalıdır. Olası bir politika, bir programın mümkün olan en az sayıda sunucu kurum tarafından, kurumun yaratabileceği kapasite dikkate alınarak, programın gelişimi ve sürdürülebilirliğini sağlayacak yükseklikte kontenjan tanınması olabilir. Yüz yüze öğretim için geçerli olan kontenjan uygulaması uzaktan öğretimde aynı mantıkla işlememektedir. Yükseköğretim sisteminde farklı öğretim yöntemlerine yönelik farklı yerleştirme ve kontenjan uygulamalarının kullanımı değerlendirilmelidir. Uygulamaların daha başlangıcında ortaya çıkan sorunların aşılması, alanda kaliteye odaklanılarak kriterlerin buna göre belirlenmesini sağlayacak, pedagojik ve diğer eğitsel konular tartışılabilecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular birincil amaçları yüz yüze yükseköğretim sunmak olan yüksek öğretim kurumlarının açıköğretim ve uzaktan öğretime ilgilerinin arttığını ve birçok yükseköğretim kurumunun önlisans ve lisans programları açarak alana adım attıklarını göstermektedir. Ancak gelişimde önemli sorunların da olduğu elde edilen bulgulardan çıkmakta olup bunlar ve çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir:

Kontenjan kısıtlamaları ve artarak sürmesi: Hem açıköğretim hem de uzaktan öğretim programlarında yıllar boyunca kontenjan kısıtlamalarının artarak sürmesi, programların sürdürülebilmesi için yeterli öğrenci sayılarına ulaşmada önemli bir engeldir. Örgün öğretime, yeni bir öğretim sistemi olarak açıköğretim ve uzaktan öğretim programlarının entegrasyonu için sunucu kurumların zamana ihtiyaçları olacaktır. Bu zaman içerisinde düşük öğrenci sayıları gelişemeyen programlara yol açacak ayrıca kurumun ve çalışanların motivasyonunu olumsuz etkileyerek, harcanan çabanın karşılığının alınamaması duygusuna yol açacak ve kırılmalığa, vazgeçme kararına neden olabilecektir. Kontenjan kısıtlarının yol açtığı düşük öğrenci sayılarının yanında dikkate alınması gereken bir başka konu açık ve uzaktan öğretim programlarında öğrencilerin programdan ayrılma (kayıt sildirme) oranlarının oldukça yüksek olması, devamlılık oranlarının tarihsel olarak düşük olmasıdır (Simpson, 2012: 10). Yüksek ayrılma oranları, tanınan düşük kontenjan oranları ile birleştiğinde programların öğrenci sayısı açısından sürdürülebilmeleri çok zorlaşacaktır. Açıköğretim uygulamasında sunucu üç üniversitenin ulaştıkları büyüklükler ve programlara görece yüksek kontenjan oranları tanınıyor olması kontenjan uygulamasının sorun olarak görülmesini engellemekle birlikte, özellikle uzaktan öğretim programlarında kontenjan kısıtlamalarının ve yarattığı etkilerin dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sadece eşzamanlı ders sunumuna odaklanılarak, yüz yüze öğretimdeki ders/sınıf kapasite kısıtına eşdeğer kısıtları uzaktan öğretime de uyarlamak yerine, sunucu kurumların kapasitelerini, sahip oldukları kaynaklar, kullanacakları sunum ortamları, geliştirdikleri öğretim malzemeleri ve içerikleri, uzaktan öğretime yönelik vizyonları, toplumsal katkıları gibi uzaktan öğretime özgü unsurlarla değerlendirerek kontenjan genişlemeleri sağlanabilmelidir.

Tanınan kontenjanların kayda dönüşmemesi: Açıköğretim ve uzaktan öğretim programlarına tanınan kontenjanlar dahilinde yerleştirilen adayların tamamı kayıt yaptırmamaktadır. Öztürk (2016) programlara yerleştirilen adayların, sağlık problemleri, askerlik durumları veya ailelerinin izin vermemesi gibi kayıt yaptırmamalarına yönelik 15 farklı neden sıralamaktadır. Anadolu Üniversitesi açıköğretim sistemine kayıt yaptıran ve yaptırmayan öğrenciler üzerinde yapılan bir çalışmada, her yıl açıköğretim bölüm ve programlarına yerleştirilen öğrencilerin bir kısmının kayıt yaptırmadığını, 2015-2016 öğretim yılında yerleştirilip kayıt yaptırmayanların oranın %17,72 olduğunu göstermektedir (Öztürk, 2018). Bu çalışmadaki bulgularda programlara yerleştirilen adayların yıllar boyunca yaklaşık

%70'inin kayıt yaptırdığını, uzaktan öğretimde bu oranın daha da düştüğünü göstermektedir. Bunun açık ve uzaktan öğretime özgü sürekli bir durum olduğu göz önüne alınarak programlara yerleştirme sisteminde yapılacak değişiklikler kontenjanların tamamının kayda dönüşmesini sağlayabilir.

Kontenjanların tamamının kayda dönüşmemesi, halihazırda mevcut kontenjanlar bile dolmuyor, kontenjan artırımını olsa boş kontenjan oranı daha da artacaktır şeklinde de değerlendirilebilir. Ancak kontenjan oranı ne kadar artarsa artsın, tarihi verilerin gösterdiği gibi bir kısım kontenjan kayda dönüşmeyecektir. Bu durumun açık ve uzaktan öğretimin yapısında var olduğu kabul edilerek kontenjan uygulaması değerlendirilmelidir. Çok sayıda üniversitedeki programlara düşük kontenjan oranları tanımak yerine, az sayıda üniversiteye aynı programı daha yüksek kontenjanlar ile açma izni verilerek bu programların büyümesi sağlanabilir. Açık ve uzaktan öğretim programlarındaki öğrenci sayılarının artması, programların yaşamasını ve ölçek ekonomileri sağlanarak birim başına maliyetlerin düşmesini, programların öğrencilere daha ucuz sunulabilmesini ve doğal olarak kayıt sayılarının ve devamlılık oranlarının artmasını sağlayabilir.

Türkiye'de yükseköğretime olan talep yüksektir ve yükseköğretime başvuran ancak dışarıda kalan, yerleştirilemeyen çok sayıda aday söz konusudur. 2018 yılında 1.749.144 aday üniversiteye girmek için ÖSYM'ye başvurmuş, bunların 857.240'ı üniversitelere yerleştirilmiş, diğer bir deyişle başvuranların yarısı hiçbir programa yerleşmemiştir. Kayıt dönemi içerisinde yükseköğretim kurumunun belirlenen tüm kontenjanlarını doldurabileceği dinamik bir başvuru ve kayıt sistemi geliştirilmesi ile yerleşemeyen ancak istekli çok sayıda aday programlara kayıt yaptırabilir. Kayıt sürecinde istekli tüm öğrencilere açıköğretim ve uzaktan öğretim önlisans ve lisans programlarına (ÖSYM sistemi üzerinden veya sınav şartı olmadan) ikinci üniversite yaklaşımında olduğu gibi giriş şansı tanınabilir, başvuranlar ilgili kontenjan itibarıyla 1., 2., 3. kayıt grupları şeklinde sıralanarak sunucu kurumun kontrolü ve adaylarla etkin iletişimi ile bu süreçte mevcut kontenjanın dolması sağlanabilir. Bu yönde geliştirilecek bir kayıt sistemi ile merkezi yerleştirme sisteminin dışarıda bıraktığı birçok aday öğrenci yükseköğretime kazandırılacaktır. Ayrıca yükseköğretime kayıt dönemi, kaç öğrencinin kayıt yaptıracağı bilinmediği ve yükseköğretim kurumunun pasif beklediği bir süreç olmaktan çıkacak, kurum kendi öğrencisini seçebilir bir konuma gelecek, öğrenci ile kurumun kayıttan önce temas etmesi ile öğrenci motivasyonu üzerinde de olumlu etki sağlanabilecektir.

Program çeşitliliğinin sağlanamaması: Yükseköğretim kurumlarının açıköğretim ve uzaktan öğretim programları sunumunda büyük oranda birbirlerini takip ettikleri, aynı programın birçok yükseköğretim kurumunda sunulduğu görülmektedir. Bu kurumlar aynı program için bir rekabet içerisinde de değildir, sunum yöntemlerinin ve sunum kalitelerinin farklılaştığını gösteren bulgular da yoktur. Bunun yanında açıköğretim ve uzaktan öğretim özünde kapasite kısıtı olmayan öğretim sunumlarıdır ve Dünya'da "Kitlese Açık Çevrimiçi Dersler (MOOCs)" ve "Açık Ders Kaynakları (OERs)" şeklinde kitlese ders sunumları alanı ve uygulamaları yönlendirmektedir. Açılacak bir açıköğretim ve uzaktan öğretim programı için yıllar içerisinde kabul edilecek öğrenci sayısı

belirlenerek, yukarıda tartışma kısmında da değinildiği gibi program açma izninin mümkün olan en az sayıda yükseköğretim kurumuna verilmesi aynı zamanda program çeşitliliğini sağlayacak bir çözüm olarak da çalışacaktır. Bir programı az sayıda yükseköğretim kurumunun sunması ve diğerlerine farklı açık ve uzaktan öğretim programları geliştirme ve sunma izni verilmesi hem o yükseköğretim kurumunun öğrenci sayısı açısından belirli bir ölçüğe ulaşmasını hem de sunulan programların yükseköğretim kurumları arasında çeşitlenmesini ve öğrenciler için seçeneklerin artmasını sağlayacaktır.

Program açma kriterleri: Yukarıda bulgularda geniş biçimde verildiği gibi özellikle uzaktan öğretim ile sunum yönteminde, açılan programların kısa sürelerde kapandığı, uygulayıcı yükseköğretim kurumlarının alandan çekildiği görülmektedir. Uzaktan öğretimin uygulanmasına yönelik usul ve esaslar uzaktan öğretimi bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak derslerin bizzat öğretim elemanı tarafından öğrencilere eşzamanlı olarak verildiği öğretim olarak kabul etmekte, derslerin ağ üzerinden eş zamanlı olarak çevrimiçi verilebileceğini söylemektedir. Bu tanım uzaktan öğretimin sadece eş zamanlı derslere indirgenmesine ve uzaktan öğretimin diğer bileşenlerinin gözden kaçırılmasına neden olacaktır. Ağ üzerinden eş zamanlı çevrimiçi ders, bir bilgisayar, bir sunucu, bir kamera ve bir yazılımla hemen uygulanabilecek bir uzaktan öğretim sunum biçimi olarak görülebilir. Bu durumda uzaktan öğretim, yüz yüze öğretimin teknoloji ile bütünleşmiş ikinci derece bir uygulaması olarak kabul edilmesi tehlikesini taşır ve uzaktan öğretimin diğer unsurlarının ve bileşenlerinin gözden kaçırılmasına neden olur. Ancak bu çalışmanın giriş kısmında da alan yazından örneklerle geniş biçimde ele alındığı gibi uzaktan öğretim hemen uygulamaya geçilecek bir öğretim biçimi değildir ve kurumlar için ciddi bir hazırlık ve planlama devresi gerektirir. Bu nedenle açık ve uzaktan öğretimde program açma kriterlerinin, eş zamanlı derslerin nasıl sunulacağına ötesinde kriterleri kapsamı gereklidir. Kriterler artırılabilir ve tartışılarak geliştirilebilir ancak temel olarak şu unsurları kapsamalıdır:

- Uzaktaki öğrenene verilecek danışmanlık hizmetleri ve öğrenen destek sistemlerinin idari ve akademik olarak yapılandırılması;
- Öğrenenin içerik, web arayüzü ve diğer öğrenenlerle etkileşim unsurlarını dikkate alan yapının oluşturulması;
- Tüm öğretim materyalinin uzaktan öğretim tasarım ilkelerine uygun hazırlanması;
- Öğretim elemanları ve diğer destek personeline uzaktan öğretim pedagojisi ve kullanılacak teknolojik araç ve yazılım için verilecek eğitimlerin planlanması;
- Ölçme ve değerlendirme sisteminin ve öğrenci süreç takibinin açıklanması;
- Sunucu kurumun açık ve uzaktan öğretime ilişkin vizyonunu ortaya koyması.

Bu yönde bir düzenleme kuşkusuz açık ve uzaktan öğretimin sunumunda kalitenin artmasını, sürdürülebilir ve geliştirilebilir programların ortaya konmasını, öğretimde yeniliklerin yayılmasını sağlayacaktır.

Türkiye’de açıköğretim ve uzaktan öğretim alanının yaşadığı sorunları, gelişimine yönelik politika ve önerileri kapsayan çalışmaların artması gereklidir. Bu çalışmada ortaya konan bulguların ve değerlendirmelerin, açıköğretim ve uzaktan öğretim uygulamalarını sayısal ve nitelik olarak inceleyecek bundan sonraki çalışmalara fikir vereceğine, çalışmanın planlayıcılara ve karar alıcılara farklı bir bakış açısı sunacağına inanılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Bilgiç, H. G., & Tüzün, H. (2015a). Web tabanlı uzaktan eğitim programlarının yükseköğretim kurumlarında açılması süreci. B. Akkoyunlu, A. İşman, H. F. Odabaşı (Ed.), *Eğitim Teknolojileri Okumaları* (s. 469-488) içinde. I. Baskı, Ankara.
- Bilgiç, H. G., & Tüzün, H. (2015b). Yükseköğretim kurumları web tabanlı uzaktan eğitim programlarında yaşanan sorunlar. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 26-50.
- Bogdan, R. & Biklen, S.K. (1992). *Qualitative research for education: an introduction to theory and methods*. Boston: Pearson/Ally Bacon Press. İç: Ali Yıldırım & Hasan Şimşek (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, Genişletilmiş 10. Baskı.
- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. 2.Baskı, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.
- Guri-Rosenblit, S. (2014). Distance education systems and institutions in the online era: An identity crisis. In O. Zawacki-Richter & T. Anderson (Ed.), *Online distance education towards a research agenda* (pp.109-129). Athabasca University Press.
- Gustavo, E.P., & Moller, L.A. (2001). Organizational alignment supporting distance education in post-secondary institutions. *Online Journal of Distance Learning Administration*, 4(4). Retrieved November 13, 2018 from <https://www.learntechlib.org/p/92509/>.
- Habertürk. (2014, Mayıs 12). 45 bin öğretim elemanına ihtiyaç var! YÖK başkanı açıkladı. *Erişim adresi (9 Kasım 2018)*: <http://www.haberturk.com/gundem/haber/947690-45-bin-ogretim-elemanina-ihitiyac-var->
- Horzum, M. B., Özkaya, M., Demirci, M. ve Alpaslan, M. (2013). Türkçe uzaktan eğitim araştırmalarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 79-100.
- Irele, E. M. (2005). Can distance education be mainstreamed? *Online Journal of Distance Learning Administration*, VIII(II), 1-17.
- Kaban, A., & Çakmak, E.K. (2016). Uzaktan eğitimde kalite standartlarının belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(2), 719-736.
- Keegan, D. (1996). *The foundations of distance education*. Routledge Falmer, Third Edition.
- King, B. (2012). Distance education and dual-mode universities: An Australian perspective. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 27(1), 9-22.

- Milliyet. (2014, Ekim 30). Prof.Dr.Çetinsaya: Yükseköğretim Niteliksel Olarak Büyümel. *Erişim adresi (9 Kasım 2018)*: <http://www.milliyet.com.tr/prof-dr-cetinsaya-yuksekogretim-niteliksel-istanbul-yerelhaber-449812/>
- Moore, M. G., & Kearsley, G. (2011). *Distance education: A systems view of online learning*. Wadsworth Cengage Learning, Third Edition.
- Nage-Sibande, B., & Morolong, B. L. (2018). A trend analysis of opportunities and challenges of open and distance learning provision in dual-mode institutions. *Distance Education*, doi:10.1080/01587919.2018.1457951
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi. 1996-2018 yılları ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzları. Erişim adresi: <http://www.osym.gov.tr/TR,12901/2017.html>
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi. 2017 ÖSYS Ek Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler. Erişim adresi: <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2017/OSYS/YER/YSayisal%20Bilgiler15082017.pdf>
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi. 2018 YKS Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler. Erişim adresi: <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2018/YKS/YER/SayisalBilgiler31082018.pdf>
- Özarslan, Y., Ozan, Ö. (2014). Yükseköğretimde uzaktan eğitim programı açma sorunsalı. 19. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildiriler Kitabı, İzmir 27-29 Kasım 2014, 85-91. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/51729424-19-turkiye-de-internet-konferansi-bildiriler-kitabi.html>
- Öztürk, Ö. (2016). The reasons why university student candidates do not register to the departments they are placed according to national university entrance exam: Anadolu University Case. *The 1st International Conference on Studies in Education (ICOSEDU) Proceedings Book*, Barcelona 14-16 October 2016, 228-238.
- Öztürk, Ö. (2018). Açıköğretim programlarına kayıt yaptıran ve yaptırmayan öğrencilerin açıköğretim sistemine yönelik görüşleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 157-170.
- Pina, A. A. (2008). How institutionalized is distance learning? A study of institutional role, locale and academic level. *Online Journal of Distance Learning Administration*, XI(1), Spring. Retrieved from <https://www.westga.edu/~distance/ojdl/spring111/pina111.html>
- Seaman E. J., Allen I. E., & Seaman J. (2018). *Grade Increase: Tracking Distance Education in The United States*. Babson Survey Research Group. Retrieved from <https://onlinelearningsurvey.com/reports/gradeincrease.pdf>
- Simonson, M., Smaldino, S., Albright M. & Zvacek, S. (2009). *Teaching and learning at a distance, foundations of distance education*. Information Age Publishing, Fourth Edition.
- Simpson, O. (2012). *Supporting students for success in online and distance education*. Routledge, Third Edition.
- Şahin, T. (2017). *Anadolu üniversitesi açıköğretim sisteminin tarihsel gelişimi: 1982-2015 kronolojisi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Şimşek, N. (2012). Uzaktan eğitimde kalite göstergeleri ve teknoloji temelli uzaktan eğitimin bu göstergeler açısından değerlendirilmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 11(21), 1-24.
- Xiao, J. (2018). On the margins or at the center? Distance education in higher education. *Distance Education*, 39(2), 259-274, doi: 10.1080/01587919.2018.1429213

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, Genişletilmiş 10. Baskı.

Yükseköğretim Kurulu. (2015-2016, 2016-2017, 2017-2018). YÖK Lisans Atlası. Erişim adresi: <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-anasayfa.php>

Yükseköğretim Kurulu. (2015-2016, 2016-2017, 2017-2018). YÖK Önlisans Atlası. Erişim adresi: <https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans-anasayfa.php>